

Зорана СИМИЋ

Институт за књижевност и уметност у Београду

ФЕМИНИЗАМ И ЈУГОСЛОВЕНСТВО: ЗОФКА КВЕДЕР И ЖЕНСКИ ПОКРЕТ / ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

Почеци прецизно програмски формулисаног и организованог феминистичког покрета на подручју држава које су настале распадом СФРЈ, односно тадашње Краљевине СХС, тесно су повезани с часописом *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* (1917–1920) и ангажманом његове уреднице Зофке Кведер. О томе сведочи и њен делимичан утицај на покретање и уређивање других југословенских женских/феминистичких часописа у том периоду, међу којима се истиче *Женски покрет / Ženski pokret / Žensko gibanje* (1920–1938), лист који је у првим годинама након оснивања, између осталог, представљао и платформу за артикулацију и разматрање књижевног модернизма и авангарде. Зофка Кведер стога представља колико незаобилазну толико и амблематичну фигуру југословенске интелектуалке у периоду непосредно након Првог светског рата. Реч је о тада врло познатој, активној и продорној књижевници, чије су поетика и рецепција биле значајно условљене и родним и етничким критеријумима, а чија се уредничка политика заснивала на специфичном дискурзивном укрштању југословенства и феминизма/сестринства. Управо ово укрштање било је карактеристично за готово све уреднице (штампе) у међуратној Југославији, тј. у корак је пратило освајање и одржавање *уредничких* позиција од стране жена, а исто тако и њихово поетичко и књижевно-историјско позиционирање. Овај текст тежи да осветли и систематизује тај феномен.

Кључне речи: сестринство, југословенство, феминизам, уреднице у Краљевини СХС/Југославији, *Женски покрет / Ženski pokret / Žensko gibanje, Ženski svijet / Jugoslavenska žena*, Зофка Кведер

Сваки говор о модернизму и авангарди у југословенском контексту непотпун је уколико се из њега изостави *женско* или феминистичко питање.¹ Управо у епохи коју везујемо за ове књижевноисторијске појмове, тј. непосредно уочи, у току и након Првог светског рата, а паралелно и/или у спрези с промовисањем различитих идеологија југословенства, наступа и потпуно организован, освешћен и јасно про-филисан феминистички покрет на јужнословенском простору. Истовремено, долази

¹ Текст је плод рада на докторској дисертацији радног наслова *Уреднице женске (феминистичке) периодике у Краљевини СХС/Југославији: биографски, књижевноисторијски и типолошки аспект*.

и до артикулисанијег и суверенијег укључивања жена у разматрање књижевног поља и сопственог положаја у њему. Разлози за то су вишеструки: глобално све присутнији значај штампаних медија – феномен који је сам по себи неодвојив од модерничких и нарочито авангардних поетичких стремљења и пракси; унеколико доступније високо образовање за жене у локалном контексту; већа могућност мобилности и интернационалног умрежавања, те напослетку и политичке околности у новоформираној држави (борба за женска грађанска и политичка права, на првом месту право гласа, пацифистичке тенденције и императив пробоја жена у јавну сферу у сенци Првог и, касније, слутњама Другог светског рата). Исто тако – уколико јој приступамо из позиције књижевне историографије и с тежњом да лоцирамо и разумемо значај идеје *женске еманципације* за јужнословенске књижевности и обратно – феминистичку историју на овим просторима не можемо изоловати од феномена модернитета, модернизације, модернизма и авангарде.

Повлашћено и репрезентативно, иако не и ексклузивно место које, посматрано из данашње визууре, о томе сведочи, тј. где се у међуратном периоду и успостављају и укрштају сви поменути обрасци и тенденције, јесте *женска* и *феминистичка* штампа. Станислава Бараћ описује ова два типа штампе као „часописе које стварају жене“, а који у првом случају не проблематизују устаљену поделу на јавну и приватну сферу односно домен *мушког/маскулиног* и *женског/женственог*, док у другом „захтевају преиспитивање и укидање традиционалних родних норми“ (Бараћ 2010: 519). Чињеница да су управо жене те које *стварају* – и *номинално* и *фактички* уређују ове часописе не само што је њихово важно обележје већ уједно упућује и на општи проблем освајања уредничких позиција од стране жена у Краљевини СХС/Југославији, који до сада није био предмет опсежних и систематичних научних истраживања.²

Коинциденција да су прве и многе потоње уреднице у Краљевини уједно биле и (истакнуте) књижевне фигуре, или барем личности с књижевним аспирацијама и образовањем, једна је од занимљивијих константи у осврту на ово проблемско подручје. Подједнако је индикативно и то што су оне притом по правилу уређивале штампу коју не можемо назвати књижевном, иако су неретко и у њој и у другим међуратним часописима посвећивале пажњу књижевнотеоријским, књижевнокритичким и естетичким питањима, односно објављивале (своје) књижевне прилоге и преводе. Такође, неке од аспеката часописа које су уређивале можемо видети као платформу за разматрања књижевног модернизма и авангарде, иако су та разматрања неоправдано лишена легитимитета у доминантним

² Оно што бисмо у овој прилици могли назвати *уредничким питањем*, а што обухвата како теоретизацију самог појма уредниковања, његових модела, претпоставки и исхода, тако и специфичан историјски положај одређених уредника и карактеристике уређивања (штампе) у националном контексту било да је реч о југословенском или периодима пре и после њега – односно дијалектику ова два научноистраживачка поља – до сада иначе није заживело у нашој академској јавности, те женска/феминистичка међуратна периодика у том погледу није изузетак. Упркос томе, постоје напори да се размотре појаве и проблеми који се тичу уредниковања, као и да се опртају портрети појединих уредника и уредница. В. на пример Свирчев 2015, 2018, Kolarić 2017, Simić 2021.

књижевноисториографским наративима. На то се последњих година указивало у више наврата, а поједине истраживачице показале су да је управо феминизам био од формативног значаја, односно „стваралачка платформа“ (Svirčev 2017: 117) у конституисању модернистичког и авангардног женског ауторства (в. на пример и Кох 2012, Милинковић 2016).

По свему судећи, исто се може рећи и за њихово уредниковање. Уколико су у међуратном раздобљу желеле да стекну ауторитет у јавности, па и у књижевном пољу, а самим тим и *уреднички* ауторитет који је тада са собом носио изузетан симболички капитал, жене су то (најпре) морале да чине у домену феминистичке контрајавности. Реч није само о томе да, у складу с важећим законским регулативама, нису могле бити *одговорне* уреднице будући да нису биле пуноправне грађанке Краљевине (премда су *de facto* могле да уређују штампу под својим именом).³ На основу свих досадашњих научноистраживачких увида јасно је, наиме, и то да оне готово ни у једном међуратном књижевном часопису нису имале *нескривени* уреднички статус, већ само у онима које типолошки одређујемо као женске и феминистичке.⁴ Та статистичка правилност добија на значају утолико што је нису пољуљале ни разлике у политикама истих тих уредница, ни разлике у њиховој рецепцији. Ма колико да су биле цењене, и ма колико да су се међу собом идеолошки, поетички и у сваком другом погледу разликовале (на једном полу, условно, стоји Катарина Богдановић као антиинституционално, антиклерикално, некада и анархистички опредељена интелектуалка, уредница часописа *Женски покрет* од његовог оснивања 1920. до 1921. године, касније прва председница АФЖ у Крагујевцу,⁵ а на другом њена вршњакиња Зденка Смрекар, књижевница која је пред Други светски рат у свом часопису *Наша жена* развијала феминине дискурсе неодвојиве од (про)уштакше пропаганде, поставши убрзо министарка у влади НДХ),⁶ уреднице међуратне периодике остајале су у сенци мушких уредничких ауторитета у књижевном пољу и сопствени ауторитет градиле на другачије начине. У исто време, ова коинциденција, као и пажљивији увиди у њихове биографије и библиографије, сведоче и о томе да су, иако их није било много, интелектуалке тада масовно биле свесне релевантности и потенцијала *женског титања* у контексту југословенске (анти)модернизације, те осећале потребу и одговорност да од њега не одступе, премда је њихов ангажман

³ „Збиља, ретко занимљивих бесмислица садржи наш закон. Један лист могу да испуне својим чланцима жене, могу да га уређују, могу да покрећу питања чију суштину у већини случајева људи не могу ни да схвате, а моралну одговорност за све то не може да сноси жена; међутим, може да је сноси ма који човек и онај који у азбуци не распознаје ни једно једино слово“ (*Женски покрет* 1/1920: 3).

⁴ Једини познат изузетак за сада представља кратак период уредниковања Ксеније Атанасијевић у часопису *Дан* (2019). О Ксенији Атанасијевић, филозофкињи, сарадници (женских и феминистичких) међуратних часописа, између осталог и *Женског свијета* / *Југославенске жене* и *Женског покрета*, те првој жени доктору наука на Универзитету у Београду и њеној борби с истим тим Универзитетом, в. Vuletić 2005, 2020, Lončarević 2015, 2021. О Смиљи Ђаковић, „добром духу“ редакције књижевног часописа *Мисао*, в. Секулић 2010, Милинковић 2017.

⁵ О Катарини Богдановић в. Богдановић 1986, Вујошевић 2018, 2019, Simić 2021.

⁶ О Зденки Смрекар в. Bitunjac 2012.

у појединим случајевима практично био изневераван или чак, понекад, трансформисан у своју супротност.

У том погледу, било да је реч о феминистичком ангажману, било с обзиром на идеологије југословенства, неизоставна и амблематична фигура јесте књижевница Зофка Кведер, амбивалентна посредница између предратног и послератног периода, баш као и лист *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* (јул 1917 – мај 1920, преименован 1918. године) који је она самостално уређивала. Речима Јулке Хлапец Ђорђевић, посреди је контрадикторан спој старе и нове жене,⁷ али не, како би се могло помислити, с тенденцијом од старе ка новој, већ пре у обрнутом смеру. Специфична и врло упадљива *инверзија* у идеолошком профилисању Зофке Кведер била је већ предмет помног истраживачког рада (в. Badurina 2010), те се на њу треба осврнути у кратким цртама. Зофка Кведер сматра се најзначајнијом међу протагонистима словеначког модернизма у погледу „мултилингвалности и мултикултуралности“ (Михурко Пониж 2020: *sine pagina*). До Првог светског рата реч је о самосталној и свестраној ауторки, за то време прогресивних феминистичких и антиклерикалних назора, уједно неоптерећеној националним питањем и наклоњеној марксистичким и социјалистичким идејама. Истовремено је била и преводитељка и посредница између јужнословенских, источноевропских и западноевропских култура, те је, као уредница и публицисткиња, образована у Немачкој, извесно време живела и деловала у Трсту и у Прагу. Током Првог светског рата истиче се својим пацифистичким ангажманом. У позном ратном и раном послератном периоду, Зофка Кведер Деметровић (за истакнутог хрватског политичара, социјалдемократу Јураја Деметровића удала се 1914. године, а он се у часопису *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* оглашавао као поборник женског права гласа)⁸ показује заокрет ка ригидном унитаристичком југословенству, које представља амалгам патријархалних епских митологема и матрица, с једне, и еманципаторских идеја и пракси у домену *женског питања*, с друге стране. То важи како за публицистички ангажман Зофке Кведер, где су, на пример, упркос очуваним феминистичким, а донекле и марксистичким побудама, уочљиве антисемитске тенденције (в. Kveder 1919a), тако и за њену фикцију, која већ од пацифистичког романа *Ханка: ратне успомене* (1918) благо наговештава поетичку деградацију, неодвојиву од превласти тенденциозности и пренебрегавања стваралачке слободе, односно од потоњег инсистирања на мисионарској југословенској идеји и култу краља Александра Ујединитеља. Овај процес кулминараће драмама *Унук Краљевића Марка* и *Ардити на отоку Крку* (1922), у којима се

⁷ „Хлапец Ђорђевић је, такође, изложила можда и најбољу процену феминистичког ангажмана Зофке Кведер, додуше обојену њеним привилеговањем рационалности, истичући да је Зофка, попут пионирке нашег феминизма Драге Дејановић, значајна не толико у књижевном или феминистичком пољу, колико својом личношћу, целокупним делом, прецизирајући да је ‘рођена према своме претерано развијеном женству прекасно, а с обзиром на своју интелектуалну јачину и модерне назоре прерано, носећи у себи особине *старе* и *нове* жене“ (Свирчев 2015: *sine pagina*).

⁸ Јурај Деметровић је женско право гласа подржавао и у часопису *Hrvatska njiwa / Jugoslavenska njiwa* (1917–1926), који је сам и уређивао. Тадашња политичка генеза Деметровића сродна је генези Зофке Кведер (в. Вакіс 2004: 228 и даље).

испољавају знатно конзервативније, притом антикомунистичке и антифеминистичке идеје (в. Badurina 2010).

Хибридизација романтичарских, патриотски мотивисаних апологија *материнства*, уз посезање за епском традицијом обележеном маскулином етиком херојства, с једне, и просветитељске агитације у корист економске, социјалне и интелектуалне еманципације жена утемељене на идеји *сестринства*, с друге стране, није нимало необична утолико што кореспондира с тада актуелном и превлађујућом аргументацијом карактеристичном за релациони феминизам (в. Offen 2005: 134–137). Међутим, премда су и саме неговале овај тип аргументације, Зофкине савременице и сараднице крајем друге и почетком треће деценије 20. века најчешће нису биле склоне идејним заштравањима у правцу антисемитизма, милитаризма, клерикализма и/или антифеминизма, што не треба посматрати одвојено од њихове, иако такође борбене, унеколико мање или барем другачије сентименталистички и идеалистички интониране (родно маркиране) реторичке стратегије.⁹ При томе, њена снажна наклоњеност унитаристичком југословенству у периоду након Првог светског рата заправо је била много сроднија предратном (хуманитарном) ангажману жена у јавној сфери, утемељеном такође у амалгамисању *женског/материнског/сестринског* и националног питања, попут оног својственог Колу српских сестара (в. Столић 2015), чије чланице Зофка Кведер јесте ценила (Mihurko Poniz 2019: 40), и његовом званичном гласилу – календару *Вардар* (1906–1913. и 1920–1940). Реч је о ангажману који је био нескривено етнички мотивисан и оправдаван, а који је,

⁹ Ово је врло инспиративно и важно питање, које тек треба расветлити – спрега идеолошких претпоставки, агитаторске реторике и (перципиране) фемининости/маскулинности дискурса. О Зофкиној склоности идеализацији и сентименталистичком дискурсу већ је писано, и управо њу Јулка Хлапец има у виду кад говори о „претерано развијеном *женству*“ „*старе жене*“ у Зофки Кведер (Хлапец-Борђевић 1928: 128, истакла З. С.). На то се, некада и на некритички и помало помпезан медијски начин, указује и при освртима на њену кореспонденцију с Димитријем Туцовићем и потоњу транспозицију његовог прототипа у лик Казимира Сташињског (Staszyński), протагонисте романа *Ханка: ратне усполене* (в. Đorgović 2016). У својим научним истраживањима Натка Бадурина (2010) и Катја Михурко Пониж (2019) такође истичу значај и утицај ове епизоде из приватног живота (чини се, узајамног платонског дивљења између Зофке Кведер и Димитрија Туцовића), а прва пронициљиво лоцира упадљиву *стрепњу* женског субјекта која се очитује како у самом том односу/преписци тако и у његовој/њеној поетској транспозицији у роман, односно у феномену непослатих писама и непомућене идеализације мушке херојске (натчовечанске) фигуре. Међутим, ниједна од ове две ауторке не експлицира оно што је барем подједнако упадљиво: да у сличном тренутку започиње процес Зофкине поетичке (и идеолошке) инверзије, као и то да је њена позиција у преписци с Туцовићем заправо оличење не само начелне стрепње већ и *стрепње од ауторства* (в. Gilbert i Gubar 1996). Питање стрепње од ауторства постаје додатно плаузибилно с обзиром на то да сама Натка Бадурина гради наратив о Зофкиној инверзији утемељен на психоаналитички образложеној опозицији *стрепње* и *ауторитарности* субјекта. Занимљиво и наизглед парадоксално, Зофка Кведер је до тада (до сусрета с Туцовићем) већ увелико профилисана ауторка, снажне индивидуалности, признатог талента и немалих компетенција, иако се приликом обраћања Туцовићу свега тога одриче и заузима понизну (ауторску) позицију. Пажње је вредна и аргументација с којом она у поменутој преписци одбија могућност реализовања односа с Туцовићем (Зофкино непристајање на унутрашњу деидеализацију мушког субјекта уједно је и непристајање на постајање *новом женом*), као и њена срчана релативизација/рационализација сведочанстава других о Туцовићевој неетичности – не само зато што је реч о аутору који је у јавности горљиво заступао тзв. женско питање већ и стога што је управо то могао бити камен спотицања у Зофкиној стваралачкој генези и каријери.

уједињењем у исту државу преодевен из српског у југословенско рухо, наставио да фигурира и у међуратном раздобљу, уз неупитну прорежимску оријентацију (в. Савић 2009).

Иако је она сама потицала из словеначког културног контекста и континуирано се њиме бавила, а потом живела у Загребу, где је и уређивала поменути часопис, пишући и на словеначком и на (српско)хрватском језику, Зофка Кведер била је, нарочито у периоду (после) Првог светског рата, врло привржена Србији, српској народној епској традицији и до крајности идеализованом – дакле, стереотипном – модусу мушкости који је у тој традицији препознавала и истицала те, следствено томе, и визији пожељне женскости оличене, карактеристично, у култу Мајке Југовића (уп. Badurina 2010). Ипак, као уредница *Ženskog svijeta / Jugoslavenske žene*, не изневеравајући и поспешујући две темељне идеје своје уредничке политике, идеје које ће, иако уз бројне модификације, остати темељне и у политикама потоњих уредница женске и феминистичке штампе у Краљевини СХС/Југославији – *феминизам* и *југословенство*, Зофка Кведер истодобно је окупљала сараднице из готово свих делова новоформиране државе, била отворена за њихове различите светоназоре и перспективе, те крчила пут њиховој сопственој (уредничкој и стваралачкој) самосвести и позиционирању, што њен допринос феминизму у југословенском контексту чини посебно значајним.

*

Часопис *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* представља вишеструко важан феномен у историји југословенске периодике, али и књижевног поља уопште. Не само да је реч о часопису који већ на нивоу обају својих наслова¹⁰ у дијакхронијској перспективи фигурира као јасна претеча многих других гласила објављиваних у међуратном раздобљу – *Југословенска жена*, *Ženski svijet*, *Женски свет* – већ су у њему, сходно томе, уједно први пут формулисане тезе о југословенском националном самоодређењу као неодвојивом од *родног*, али и од оног стваралачког. У исто време, то (само)одређење било је доминантно одређено као *модерно* и *напредно*. О томе је до сада у више наврата исцрпно и темељно писала Жарка Свирчев, описујући овај „хибридни женски часопис“ не само као место на ком се програмски рађа „модерна

¹⁰ Убрзо након оснивања Државе Срба, Хрвата и Словенаца, сама Зофка Кведер преименовање објашњава на следећи начин: „Данас носи лист на челу оно име, којим сам га желела назвати у јулу године 1917, кад сам се одлучила, да га покренем. Пошто сам али тада *хтјела да доноси лист побуде свила Словенкала, Хрватицала и Српкињала* требало је изабрати листу за почетак *безазлено* и *ле*, које не би изазивало сувишну пажњу аустро-угарских властодржаца“ (Kveder 2019с: 246, истакла З. С.). Овај њен уреднички исказ важан је не само зато што осветљава мотивацију за покретање и четворогодишње уређивање листа односно нераскидивост женског и националног питања, чему се посвећује пажња у наставку текста, већ и стога што указује на чињеницу да и у случају других женских/феминистичких часописа међуратног доба треба обратити пажњу на привидну „безазленост имена“. Другим речима, није неважно то што пред Други светски рат, у периоду јачања етничких националистичких дискурса, Марија Јурић Загорка уређује часопис *Hrvatica* (1939–1941), а Зденка Смрекар, поборница усташке идеологије, часопис знатно мање недвосмисленог наслова – *Naša žena* (1935–1938).

жена“ или „нова жена“ (в. и Бараћ 2015, Kolarić 2020) већ и као „форум модерне *читатељице*“ (Свирчев 2015, истакла З. С.).

На том трагу, постајање модерном ауторком на страницама часописа Зофке Кведер могуће је пратити на више нивоа. Пре свега, књижевност и књижевна питања у начелу заузимају врло важан положај: у поднасловом одређеном „мјесечнику за културне, социјалне и политичке интересе жена“ неретко је истицана неопходност и значај пробоја женских ауторских гласова у јавност, како на декларативном нивоу тако и континуираним објављивањем њихових књижевних прилога (Дора Пфанова, Катарина Богдановић, Ксенија Атанасијевић, Зорка Јанковић, Јованка Хрваћанин и друге). Поред тога, часопис *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* доносио је и феминистичке књижевнокритичке прилоге, међу којима се издваја текст саме уреднице Зофке Кведер „Мирослав Крлежа, његови трабанти и њихов *Пламен*“ (в. Kveder 1919b, Vadurina 2010, Свирчев 2015). Напоследку, симболички капитал и признатост које је Зофка Кведер стекла својим неуморним предратним интернационалним образовањем и (самосталним) деловањем у домену литературе, публицистике и превођења омогућио је још један вид изузетности њеног часописа. Реч је, наиме, о једином женском или феминистичком часопису на простору Краљевине, све до периода пред Други светски рат, у којем су се – и када је о књижевности реч – оглашавали и истакнути аутори тога доба, а не (готово) искључиво ауторке (Мирослав Крлежа, Густав Крклец, Иван Цанкар, Иво Андрић, Гвидо Тартаља и други). Осим у њеној дотадашњој каријери и већ стеченој афирмацији, односно актуелним професионалним компетенцијама, разлоге за успешну сарадњу Зофке Кведер с истакнутим колегама могли бисмо, ипак, потражити и у самом њеном хибридном ауторском и уредничком идентитету, у својеврсном недовршеном или не сасвим консеквентно изведеном феминизму, односно континуитету с предратним *женским питањем* и кокетирању с *malestream* тенденцијама неодвојивим од Првог светског рата, у чијој се сенци конституише садржај и реторика *Ženskog svijeta / Jugoslavenske žene*.

*

О улози Зофке Кведер у историји међуратне југословенске периодике најупечатљивије сведоче сами искази тадашњих интелектуалки односно њених некадашњих сарадница у часопису *Ženski svijet / Jugoslavenska žena*, изнети у некролошкој форми након Зофкине смрти (суицида) 1926. године, које је пажљиво реконструисала и сумирала Жарка Свирчев (в. Свирчев 2015). Из исказа је јасно да је у случају овог часописа посредни модел уредниковања који се, уз сав опрез који намећу како непостојање консензуса у младој дисциплини студија периодике тако и историјска неистраженост самог *уредничког питања* у српском и југословенском контексту, може окарактерисати као „харизматски“ (Philpotts 2012: 43–49). Реч је о моделу који се превасходно утемељује на централизованом уредничкој позицији и перципира као неодвојив од јединствене личности – у овом конкретном случају, од иницијаторке оснивања и номиналне и фактичке уреднице часописа, чијом одлуком о престанку

ангажмана уједно престаје да излази и сама *Jugoslavenska žena*. У том контексту важна је како ауторска позиција уреднице, односно учестало (уводно) привилеговање њених текстова – углавном програмских, али изузетно чак и интимних,¹¹ тако и уредничке белешке и извештаји које Зофка Кведер (д)оставља читаоцима на крају часописа. Из њих се може реконструисати његова тадашња рецепција у Загребу и осталим подручјима – и афирмативна и полемички настројена – као и модуси његовог приређивања и издавања.

[Ч]ини се да је у контексту великих промјена што су се назирале пред крај првог свјетског рата, као и у смислу развоја југославенства, улога часописа [...] била да у мјери у којој је то било могуће приведу жене југославенској идеји. Та је *национализација жена* имала задаћу увјерити жене у неминовност југославенског пројекта, те њихове специфичне захтјеве инкорпорирати у ширу слику о југославенском, народном јединству (Feldman 2004: 240, истакла З. С.).

Како се закључује управо на основу бележака Зофке Кведер о родно условљеној критици и самог часописа и њеног уредничког ангажмана, иако основан, овај утисак о превласти националистичке/патриотске мотивације покретања и уређивања листа *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* донекле замагљује чињеницу да је он континуирано фигурирао као (прото)феминистичка платформа и да *женско питање* у њему није било од мањег значаја од националног. Управо то, са своје стране, ублажава и расплињује саму харизматску позицију уреднице и уједно представља место разлике у односу на сличне подухвате женских удружења из (пред)ратног доба. У својим феминистичким настојањима, паралелно с дискурсима (тзв. социјалног) материнства, али и кћеринства,¹² Зофка Кведер је, наиме, подједнако доследно инсистирала и на релационој категорији друге врсте, оној која упућује на хоризонтално повезивање, равноправност и солидарност, тј. на ономе што бисмо могли назвати етиком (социјалног) сестринства. Управо је из тог пункта проистекао потенцијал потоњег женског/феминистичког (периодичког) преврата и субверзије у односу на доминантне матрице југословенског монархистичког режима.

У случају текстова саме Зофке Кведер етика сестринства јесте била ослоњена на оне раније, етнички и/или патриотски мотивисане, те преплетена с унитаристичким југословенством, премда се у њој ипак назирао предратни хоризонт ауторкине мисли. Међутим, у прилозима њених сарадница идеја сестринства неретко је попримала јасне назнаке интернационализма и опште пацифистичке аргументације

¹¹ У питању је текст насловљен „In memoriam“, објављен у првом броју четвртог годишта часописа, 1920. године, у коме Зофка Кведер, што за њу и иначе није необично, прекорачује уобичајене границе *јавног* и *приватног*, пишући некролог својој преминулој ћерки Владоши и уједно образлажући своју недовољну и непотпуну посвећеност том броју часописа.

¹² „Југославијке, докажимо дјелом, да смо достојне кћери слободне државе Словенаца, Хрвата и Срба“, апелује Зофка Кведер на *читатељке* непосредно након ослобођења односно стварања помених државе.

(нпр. у случају социјалистичке Милице Ђурић, касније Ђурић Топаловић),¹³ или чак почивала на анационалним феминистичким побудама (у том погледу важан је сараднички допринос Јулке Хлапец Ђорђевић).¹⁴ То сведочи да је Зофка Кведер била знатно отворенија како за дословна тако и за идејна прекорачења локалних граница у односу на своје предратне претходнице, чиме ће утрти пут потоњем развоју женске и феминистичке периодике и омогућити дубинске дисконтинуитете с преовлађујућим схватањима и националног и женског питања.¹⁵

*

Етика (социјалног) сестринства није била само једна од кључних тачака политике часописа *Југославенска жена* на плану садржаја и реторике (програмски и памфлетски текстови, извештаји о раду женских удружења дилем настајуће/новоосноване државе пренети понекад и у форми путописа, ауторски есеји о женском праву гласа, здравствено-социјалним питањима попут алкохолизма, положају муслиманки у Босни, патријархално-паланачком светоназору у мање развијеним подручјима Југославије, економском и радном положају жена и могућностима његовог побољшања и сл.). Зофка Кведер је њу у пракси, наиме, од првог броја, спроводила и

¹³ У том тренутку Милица Ђурић већ је и сама била искусна уредница политичког часописа *Једнакост* (у периоду од 1911. до 1919. године, с повременим прекидима). Остала је активна у јавности током читавог међуратног раздобља, али није била стална нити истакнута сарадница проминентнијих женских/феминистичких покрета и часописа све до раних тридесетих година. Тада је, у жеку сукоба на феминистичкој сцени, редовно објављивала прилоге у часопису *Југословенска жена* уреднице Вере Јовановић, у коме се и иначе залагало за отпор надолазећем нацизму и нужност политичког ангажмана жена у том смеру, али првенствено кроз оштру полемику с припадницама Женског покрета и уредницама и сарадницама истоименог часописа. Милица Ђурић је њима замерала због недовољног политичког ангажмана и ретроградног „хуманитарног“ деловања, примећујући у не сасвим утемељеном повишеном регистру да „оне личе на секту, на неку античку философско-етичку школу, на весталке које чувају свој огањ чедности и патријархалности“ (Ђурић 1933: 1). Током Другог светског рата, 1943. и 1944. године, Милица Ђурић Топаловић и њен супруг Живко Топаловић били су блиски четничком покрету и подупирали политику Драже Михаиловића (в. Stefanović 2020 и Јоргић Степановић 2021).

¹⁴ „Критику спреге феминистичких захтева и националних циљева изложила је (Јулка Хлапец, прим. З. С.) први пут у часопису Зофке Кведер. Разматрајући идеолошку раслојеност феминистичког покрета у Аустроугарској, те различите контекстуалне чињоце који их профилишу, превасходно политичке, Хлапец Ђорђевић показује разумевање за савезништво феминистичких и националних покрета у случају словенских народа. Међутим, ауторка је децидна у ставу да ‘треба увек на уму имати, да то иде на штету феминизма. Крајњи циљ феминистичког покрета не може никад бити нити ослобођење једног народа нити ослобођење једног друштвеног staleжа – како га схваћају социјални-демократе – него ослобођење жене као такве“ (Свирчев 2020: *sine pagina*).

¹⁵ „Диверзитет садржан у идеји југословенства, на чему треба инсистирати када се ова идеја разматра у феминистичком контексту након Првог светског рата, увезује се с концептом диверзитета родних улога. Југословенски карактер часописа на којем је Зофка Кведер инсистирала био је важан због уједињења и еманциповања свих жена, због увиђања сличности унутар различитости које су биле уважаване у часописним текстовима. Диверзитет је, дакле, оквир унутар ког се жели обликовати и представљати женски идентитет. Такође, он је и платформа интеркултуралне перспективе деловања жена, чије епохалне важности је уредница била свесна, нарочито у циљу ширег и снажнијег умрежавања жена“ (Свирчев 2020: *sine pagina*).

укључивањем сарадница из свих подручја (будуће) Краљевине СХС, као и својеврсним *менторски*, али не и *патерналистички* односом с млађим и неискуснијим међу њима, што представља један од њених најдугорочнијих и највреднијих доприноса књижевној и интелектуалној јавности међуратног раздобља.

Није неосновано претпоставити да би без подстицаја и конкретних учинака Зофке Кведер читава плејада млађих феминисткиња (у настајању), уједно потоњих уредница женске/феминистичке штампе у Краљевини, остала ускраћена за искуство од формативног значаја. Ипак, не сме се пренебрегнути ни други, барем подједнако важан, извор њихове мотивације:

Одмах по ослобођењу, у општем замаху да се покрену сва питања и да се сви проблеми реше, и наше напредне жене у разним крајевима наше земље ставиле су на дневни ред такозвано женско питање. Покрет је био нарочито жив у Београду, и убрзо се једна група наших истакнутих жена нашла на окупу и основала нову организацију (мисли се на Друштво за просвећивање жене и заштиту њених права, касније Женски покрет, удружење које је покренуло истоимени часопис, прим. З. С.). У тој групи су биле одличне интелектуалке старије генерације: Милева Петровић, Малвина Гоговић, Перса Продановић, Делфа Иванић, Лепосава Петковић, Милица Дедијер, Новка Ковачевић, и друге (Lebl Albala 2005: 268–269).

Како наводи Албала, све оне свесрдно су подржавале млађе колегинице да се укључе у рад удружења/гласила, неретко им дајући предност и препуштајући позиције одлучивања. Међу тим млађим колегиницама биле су и сараднице Зофке Кведер – сама Паулина Лебл, као и Зорка Каснар и Катарина Богдановић, које ће потом постати прве уреднице односно чланице редакције југословенског феминистичког часописа *Женски покрет* (1920–1938), чије се оснивање временски надовезује на гашење *Jugoslavenske žene*. Говорећи у своје и име своје тада најближе колегинице Зорке Каснар, подједнако талентоване и обећавајуће младе интелектуалке с филолошким образовањем, Паулина Лебл Албала у мемоарима бележи да им је, убрзо након што их је Владимир Ђоровић („знајући о Зори и мени вероватно по причању свог шурака Скерлића“) 1917. године позвао да шаљу прилоге за новоосновани *Књижевни југ*, стигао још један позив за сарадњу:

Нарочито нас је наелектрисало једно писмо које смо обе добиле од словеначко-хрватске књижевнице Зофке Кведер; у њему нас је она позвала на сарадњу у њеном листу Југословенска жена. Најпре, то је био још један доказ да смо се ми, дојучерашње студенткиње, прочуле ван Београда, а затим те везе између Београда и Загреба које су се, у овако тешким приликама, почеле да обнављају, пробудиле су у нама *свест да и ми морамо сарађивати на искривању спона које ће ујединити југословенске народе*. И ако је данашњица тмурна и загушљива, ваља радити и за светлију сутрашњицу. Али, *највише од свега нас је пренула феминистичка борбена нота која се провлачила кроз цео часопис Зофке Кведер*.

И Зора и ја биле смо тада младе, и *нисмо биле довољно упућене у феминистичку идеологију*, о којој се код нас није ни много ни често говорило ни писало. У сваком случају *у време нашег формирања организованог феминистичког покрета у нашој средини није постојало*. [...] Уопште, *цео феминистички покрет*

сматрали смо као покрет за вишии образовани женскиња. Целу економску, политичку и социјалну страну тог питања ми у то време нисмо још схватале (Lebl Albala 2005: 243–244, цитакла З. С.).

Може се само наслутити шта је овај позив значио за Паулину Лебл која је, у сличном тренутку, од свог професора Павла Поповића добила следећи коментар: „Каква штета, Паулина, што сте девојка – ја бих иначе знао ко ће ми бити наследник на катедри“ (Lebl Albala 2005: 268), наводећи га потом у мемоарима у строго документарном маниру, без реторичких ефеката, афеката и проблематизовања исказа. „Груба која нас је пробудила из сна“, односно пренула из идеолошког дремежа, како је Лебл Албала описала дејство уредничке политике *Jugoslavenske žene*, заправо је била знатно продорнија у случају феминистичког него када је реч о патриотском ангажману, подстичући ауторке да „стан[у] као одлучни борци на бранику феминистичке идеологије“ (Lebl Albala 2005: 244). Другим речима – мотивисала их је да се у свом уредничком раду у *Женском покрету*, не занемарујући притом борбу за право гласа и критику актуелног режима, усредсреде на проблем рода и политика родне равноправности, те да се ка њему постепено све одлучније отварају, инсистирајући потом и на *сексуалној* еманципацији жена. Тако је Зофкин покушај „привођења жена југословенској идеји“, односно „национализације жена“, у сусрету с дипломкињама Београдског универзитета истодобно резултирао привођењем *југословенске идеје женама* и *денационализацијом* дотадашњег женског питања и предстојеће феминистичке борбе.

У реинтерпретацији првих уредница *Женског покрета*, југословенска оријентација часописа била је доследна и неупитна (часопис је поштовао оба писма и укључивао текстове на словеначком језику), али је југословенство представљало тек пожељно полазиште за узајамну сарадњу, феминистичке, интернационалистичке и пацифистичке тежње и иницијативе, при чему се „намеће закључак да је превазилажење националних и националистичких оквира један од кључних извора њиховог друштвеног и политичког радикализма“ (Свирчев 2020: *sine pagina*). Тако се, како примећује Жарка Свирчев, у „модерној жени“ Паулине Лебл Албале, успостављеној у истоименом тексту, развија клица „нове жене“ (Свирчев 2020: *sine pagina*), а у тексту Зорке Каснар „Женско питање у Србији“ наслућују се тематска и активистичка жаришта *Женског покрета* у првим годинама након оснивања: претпоставке и потенцијални исходи укључивања жена у политичко поље и јавни живот, преиспитивање и критика постојећих законских регулатива у домену образовања, рада, здравства, социјалне политике (с посебним фокусом на проституцији), проблем двоструког (сексуалног) морала и осујећености сексуалне еманципације, као и питање усклађивања њихове промене у корист жена, с једне, и положаја жена у приватној сфери, с друге стране.

Међутим, дисконтинуитет с *Jugoslavenskom ženom* био је видљив не само у идеолошком већ и у формалном аспекту уредничке политике. За разлику од његове часописне претходнице, у *Женском покрету*, упркос томе што је реч о „простор[у] дискурзивног укрштања раздвојених, а често и супротстављених феминистичких

идеологија“ (Бараћ 2015: 134), те упркос повременим генерацијским, идеолошким и професионалним сукобима или пак бројним политичким турбуленцијама у држави (па тако и оним везаним за тзв. српско-хрватско питање), током готово две деценије доследно се неговао модел колективног уредниковања (књижевни/уреднички одбор) који није био етнички/национално искључив или мотивисан. При томе, номинална уредница часописа (Катарина Богдановић, Милева Милојевић, Вера Јовановић, коуреднички двојац које су чиниле Алозија Штеби и Даринка Стојановић) фигурирала је тек као *prima inter pares*. Иако му то није био програмски циљ на исти начин на који у уређивању *Jugoslavenske žene* јесте био Зофки Кведер, часопис *Ženski pokret / Женски покрет / Žensko gibanje* остао је тако сведочанство о могућности истрајне и продуктивне југословенске подршке и сарадње (и подједнако продуктивних конфликта, дебата и полемика) у читавом међуратном раздобљу.

*

Упутно је поставити питање да ли је, на који начин и у којој мери пут Зофке Кведер од субјекта пуног *стрепње од ауторства* „до ауторитарног субјекта“, који Натка Бадурина уочава у њеној идеолошкој и поетичкој антимодернизацији као и у режимској усидрености, повезан с њеним уредничким деловањем. Да ли је заузимање уредничког положаја сама Зофка Кведер, још увек ревносна феминисткиња, перципирала као постајање ауторитарним субјектом, као пуноправни улазак у „мушку арену“, полажући наде у могућност симултаног решавања националног и женског питања, или га је пак сматрала јединим доступним/најучинковитијим методом креирања и подупирања феминистичке контрајавности, са стрепњом наслућујући или чак освешћујући ултимативну немогућност измицања протејској природи патријархата? Да ли је југословенство за које се она залагала на издисају *Jugoslavenske žene*, као и у својим пропагандним драмама, било помирљиво са сестринством или заинтересовано за њега? Да ли је својим антифеминистичким заокретом у истим тим драмама сама Зофка Кведер понудила одговор на претходну дилему, или су коначан одговор дале њене наследнице из *Женског покрета*, на сасвим другачији начин? Да ли су раскорак с *Jugoslavenskom ženom* – искорак из (пред)ратних патриотских наратива, макар они били и сестрински, кћерински, матерински – и симултано привилеговање модела колективног уредништва, с једне, и интернационализма, анационализма и пацифизма, с друге стране, својствени *Женском покрету*, и сами у нераскидивој спрези, или је реч о пукој коинциденцији? Напошетку, какве је реперкусије то оставило на проблем (женског) ауторства и позиционирања на књижевном пољу у доба бујања авангардних и модернистичких тенденција? Све су то питања чије пажљиво елаборирање и разрешавање тек предстоји, а која је у овдашњем контексту релевантно разматрати и дан-данас. При томе не би требало подразумевати нити божанске прерогативе које са собом носи уредничка аура нити хијерархичност еманципаторских идеологема из заједничке (књижевне) прошлости.

ИЗВОРИ

- Бурић Топаловић, Милица. „Женски покрет за поробљавање жене“. *Југословенска жена*, год. 4, бр. 28 (1933): 1–2.
- Ženski pokret / Женски покрет / Žensko gibanje* (1920–1938).
- Ženski svijet / Југославенска жена* (1917–1920).
- Југословенска жена* (1931–1943).
- Kveder, Zofka. „Југославенке и жидовско питање“. *Југославенска жена*, год. 1, бр. 3 (1919а): 107–116.
- Kveder, Zofka. „Miroslav Krleža, njegovi trabanti i njihov ‘Plamen’“. *Југославенска жена*, год. 1, бр. 5 (1919б): 201–206.
- Kveder, Zofka. „Zašto ‘Југославенска жена’“. *Југославенска жена*, год. 2, бр. 11 (1919с): 466.
- Хлапец-Ђорђевић, Јулка. „Из прашких дана Зофке Кведерове“. *Летопис Матице српске*, св. 1 (1928): 124–131.

ЛИТЕРАТУРА

- Badurina, Natka. „Od strepnje do autoritarnog subjekta: ideološki zaokret Zofke Kveder“. *Riječki filološki dani*. Ur. Lada Badurina i Danijela Bačić-Karković. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 2010. 49–67.
- Vakić, Jovo. *Ideologije jugoslovenstva između srpskog i hrvatskog nacionalizma 1918–1941: sociološkoistorijska studija*. Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“, 2004.
- Ђораћ, Станислава. „Феминистичке уређивачке политике: *Нова Европа и Мисао*“. *Нова Европа 1920–1941: зборник радова*. Ур. Марко Недић и Весна Матовић. Београд: ИКУМ, 2010. 515–539.
- Ђораћ, Станислава. *Феминистичка (контра)јавност: жанр женског портрета у српској периодици 1920–1941*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.
- Bitunjac, Marina. „Velike su naše dužnosti prema narodu: intelektualke u ženskoj lozi hrvatskog ustaškog pokreta“. *Intelektualci i rat 1939.–1947: zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2011*. Ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina. Zagreb: Plejada, Filozofski fakultet, 2012.
- Богдановић, Катарина. *Изабрани живот: дневници, есеји, студије и критике*. Прир. Милан Николић. Крагујевац: Књижевни клуб Катарина Богдановић, Народна библиотека Вук Караџић, 1986.
- Вујошевић, Лела. „Катарина Богдановић – пут авангардне интелектуалке“, први део. *Књижевство*, год. 8, бр. 8 (2018). < <http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2018/zenska-knjizevnost-i-kultura/katarina-bogdanovic-put-avangardne-intelektualke> >, 9. II. 2021.
- Вујошевић, Лела. „Катарина Богдановић – пут авангардне интелектуалке“, други део. *Књижевство*, год. 8, бр. 8 (2018). < <http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2019/zenska-knjizevnost-i-kultura/katarina-bogdanovic-put-avangardne-intelektualke-drugideo#gsc.tab=0> >, 9. II. 2021.
- Vuletić, Ljiljana. *Život i misao Ksenije Atanasijević*. Beograd: Lj. Vuletić, 2005.
- Vuletić, Ljiljana. „Ksenija Atanasijević u raljama akademskih elita i čaršije“. *Ksenija Atanasijević: O meni će govoriti moja dela*. Ur. Zorica Mršević i Marko Jovanović. Beograd: Institut društvenih nauka, 2020. 10–25.
- Gilbert, Sandra i Suzan Gubar. „Zaraza u rečenici: žena pisac i strepnja od autorstva“. Prev. Radmila Nastić. *Ženske studije: časopis za feminističku teoriju* br. 5/6 (1996): 112–137. < <http://www.zenskkestudije.edu.rs/izdavastvo/elektronskaizdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-5-6/235-zaraza-u-recenici-zena-pisac-istrepnja-od-autorstva> >, 8. II. 2021.
- Ђорговић, Момчило. „Dimitrije Tucović (3): Miris žene“. *Danas*, 18. 12. 2016. < <https://www.danas.rs/nedelja/dimitrije-tucovic-3-miris-zene/> >, 8. II. 2021.
- Јоргић Степановић, Кристина. „Милица Ђурић Топаловић и женско питање у Краљевини Југославији“. *Токови историје*, бр. 1 (2021): 85–108.
- Kolarić, Ana. *Rod, modernost, emancipacija: uredničke politike i časopisima Freewomen i Žena*. Beograd: Fabrika knjiga, 2017.

- Lebl Albala, Paulina. *Tako je nekad bilo*. Beograd: VMD, 2005.
- Loncarevic, Katarina. „A Feminist Philosopher on the Fringe of History: Ksenija Atanasijevic and Ancient Greek Philosophy“. *The Monist*, Vol. 98, No. 1 (2015): 113–124.
- Lončarević, Katarina. „Časopis Ženski pokret o Kseniji Atanasijević“. *Часопис Женски покрет (1920–1938): зборник радова*. Ур. Јелена Милинковић и Жарка Свирчев. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021. 323–339.
- Милинковић, Јелена. *Женска књижевност у часопису Мисао (1919–1937)*. Докторска дисертација. Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2016.
- Mihurko Poniž, Katja. „Vezi Zofke Kveder s srbskim kulturnim prostorom“. *Slovenika*, br. 5 (2019): 23–48.
- Михурко Пониж, Катја. „Zofka Kveder as a Cultural Transmitter“. *Књижевство*, год. 10, бр. 10 (2020). < <http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2020/zenska-knjizevnost-i-kultura/zofka-kveder-as-a-cultural-transmitter#gsc.tab=0> >, 10. II. 2021.
- Offen, Karen. „Defining feminism: a comparative historical approach“. *Beyond Equality and Difference: Citizenship, Feminist Politics and Female Subjectivity*. Ed. Gisela Bock, Susan James. London and New York: Routledge, 2005. 62–81.
- Philpotts, Matthew. „The Role of the Periodical Editor: Literary Journals and Editorial Habitus“. *The Modern Language Review*, Vol. 107, No. 1 (2012): 39–64.
- Савић, Јелена. „Коло српских сестара: одговор елите на женско питање“. *Гласник Етнографског музеја*, бр. 73, 2009. < http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/5_GEM_73_Savi%C4%87_115-132.pdf >, II. II. 2021.
- Секулић, Исидора. „Забележити име Смиље Ђаковић“. *Изабрани есеји*. Прир. Ђорђе Ј. Јанић. Нови Сад: Академска књига, 2010. 397–380.
- Svirčev, Žarka. „Feminizam kao stvaralačka platforma srpskih i hrvatskih avangardistkinja“. *Hrvatsko-srpski/srpsko-hrvatski interkulturalizam danas: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Desničini susreti 2016*. Ур. Drago Roksandić. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017. 117–126.
- Svirčev, Žarka. *Avangardistkinje. Ogledi o srpskoj (ženskoj) avangardnoj književnosti*. Beograd: Institut za književnost i umetnost; Šabac: Fondacija Stanislav Vinaver, 2018.
- Свирчев, Жарка. „Југославенска жена – форум модерне списатељице“. *Књижевство*, год. 5, бр. 5 (2015). < <http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2015/zenska-knjizevnost-i-kultura/jugoslavenska-zena-forum-moderne-spisateljice> >, 9. II. 2021.
- Свирчев, Жарка. „Жене на путу: потиснути наратив српске/југословенске културе“. *Књижевство*, год. 10, бр. 10 (2020). < <http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2020/zenska-knjizevnost-i-kultura/zene-naputu-potisnuti-narativ-srpske-jugoslovenske-kulture> >, 8. II. 2021.
- Simić, Zorana. „Katarina Bogdanović i Mileva Milojević kao urednice i saradnice jugoslovenskog feminističkog časopisa *Ženski pokret* (1920–1938)“. *Часопис Женски покрет (1920–1938): зборник радова*. Ур. Јелена Милинковић и Жарка Свирчев. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021. 69–85.
- Stefanović, Svetlana. „Radnički vs. građanski ženski pokret u Srbiji i Jugoslaviji 1910–1940“. *Antropologija*, br. 20, sv. 1–2 (2020): 55–72.
- Столић, Ана. *Сестре Српкиње: појава покрета за еманципацију жена и феминизма у Краљевини СХС*. Београд: Еволута, 2015.

FEMINISM AND YUGOSLAV ORIENTATION:
 ZOFKA KVEDER AND WOMEN'S MOVEMENT /
ŽENSKI POKRET

The beginnings of programmatically formulated and organised feminist movement in the lands that after WWII would form the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and were then part of Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, are closely related to the magazine *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* (1917–1920) and the work of its editor Zofka Kveder. This is borne out by her influence on the editorial policies of other Yugoslav women's/feminist magazines in the period, in particular *Ženski pokret / Žensko gibanje* (1920–1938), the journal which in its early years served, among other things, as a forum for the articulation of and reflection upon literary modernism and the avant-garde. Zofka Kveder is thus an emblematic figure of the Yugoslav female intellectual in the period after WWI. The poetics and reception of the work of this renowned and prolific author was to a large extent conditioned by gender and ethnic criteria, while her editorial politics was based on a peculiar discursive blend of Yugoslav orientation and feminism/sisterhood. Precisely this blend was a distinctive feature of almost all female editors in the interwar Yugoslavia: i.e., as women began to occupy *editorial* posts, the journals embraced the emancipatory poetics. The paper, which is also an outline of an introductory chapters in the dissertation in progress, “Female Editors in Women's/Feminist Press in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes/Yugoslavia: Biographical, Literary-Historical, and Typological Aspects,” aims to offer a systematic approach to this phenomenon.

Keywords: sisterhood, Yugoslav orientation, feminism, female editors in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia, *Ženski pokret / Žensko gibanje*, *Ženski svijet / Jugoslavenska žena*, Zofka Kveder